

*Lisa Bendall*

# Anarhizam i feminizam

2001.

Dakle, ovdje sam večeras da bih govorila o anarhizmu i feminizmu (riječ je o govoru na sastanku Anarhističkog foruma u Londonu, održanog 5. veljače, 1993. godine). Sam naslov zvuči kao da bih trebala dati širok i sveobuhvatan pregled povijesti odnosa ovih pokreta, analizirajući njihov odnos (ili nedostatak odnosa), kategorizirajući odgovore koje daju jedan drugome, koristeći se pri tome onime što su pojedini teoretičari i teoretičarke rekli na tu temu, a sve u svrhu stvaranja jedne dobre slike o onome što bi moglo doći pod ovim naslovom „Anarhizam i feminizam”.

Dakle, sve to zvuči impresivno, međutim, nemam niti najmanju namjeru upuštati se u jedno takvo istraživanje. Umjesto toga ću govoriti o svom viđenju anarhizma i feminizma, s minimalnim osvrtom na ono što su o tome već rekli poznatiji teoretičari i teoretičarke. Zašto sam sretna s tim da se nazivam anarhistkinjom? Zašto se smatram feiministkinjom? Kakav je odnos između ta dva pokreta, ako ga uopće ima? Što ta dva pokreta imaju za reći jedan drugome i koliko je to korisno? Opet, o svemu tome iz moje perspektive.

Za mene su anarhizam i feminizam u svojoj osnovi ista doktrina, s nekim manjim razlikama u naglašavanju pojedinih pitanja. Njihovi osnovni principi (kako ih ja razumijem) su slični, ako ne i identični. Oba pokreta se bave kreativnošću i slobodom, te iznose kritike kojima je cilj masovna rekonstrukcija društva. Iako je sasvim jasno da postoje različiti prioriteti, večeras ću govoriti o tome da, kakve god bile metode i naglasci, anarhizam i feminizam dijele iste utopijske poglede. Također, moguće ih je korisno kombinirati kako bi se stvorio radni okvir koji promovira onu vrstu promjene koju bi oba pokreta rado vidjela.

Dakle, zašto se istovremeno smatram anarhistkinjom i feministkinjom? Kada se zapitam u što najiskrenije vjerujem i što smatram ključnim za moj način razmišljanja, onda je to koncept ljudskih prava. Kršenje ljudskih prava u svim oblicima je ono što me istinski čini bijesnom i što me tjera na reakciju. No, što su to ljudska prava? Svatko može složiti kombinaciju tih prava – pravo da te ne muče, pravo na slobodu govora i izražavanja, pravo na oborok, itd. – no, što su karakteristike svih tih prava? Što spaja sva ta prava? U pokušaju da stvorim formulaciju osnovnog ljudskog prava iz kojeg proizlaze sva pojedinačna prava, ovo je ono do čega dolazim: pravo svake pojedine osobe da živi i razvija se kako želi, te da ta želja bude bazirana isključivo na izboru te osobe i njenom osobnom priznanju. Ovo možda nije neka anarhistička formulacija, ali je zasigurno u skladu s anarhizmom.

Moj koncept ljudskih prava proizlazi iz mog viđenja onoga što su to ljudi. Ljudi su vrlo kreativna bića. Kreativnost je riječ koja se često vezuje uz bogove ili umjetnike, međutim, svi ljudi su kreativni. Samo korištenje jezika je vrlo kreativno, čak i ako osoba koja govori ne priča nešto strašno zanimljivo. Misлити je kreativno, čak i ako misliš samo o tome što ćeš jesti za večeru ili koliko još ima do večernjeg izlaska. Djelovati u svijetu je jako kreativno – svijet je promijenjen svaki put kada prođem ulicom ili preuredim sobu u kojoj živim. Od odluke da nešto učinim i do tog samog čina, stvorila sam promjenu, promijenila sam nešto iz onoga što je bilo u ono što je sada.

Kreativnost je ono što nas definira kao ljudska bića, te predstavlja pokušaj da to ostvarimo i razvijemo svoj kreativni potencijal kako bismo bili potpuni ljudi i u potpunosti slobodni. Baš zato je, po mom mišljenju, Bakunjin tvrdio da slobodu treba tražiti unutar društva, a ne izoliranu od njega. Razvoj kreativnog potencijala zahtijeva interaktivan odnos među ljudima. Naša sloboda i naša kreativnost, te kvaliteta našeg života je obogaćena, a ne ograničena slobodom i kreativnošću drugih.

Anarhizam najviše od svega potiče i promovira pravo svake osobe da kreativno živi i bude slobodna. Anarhizam prezire državu, jer je njena funkcija ograničavanje i zabranjivanje, ako ne čak i želja da uništi osobnu kreativnost, sposobnost svake osobe da se slobodno nađe u interaktivnost odnosu sa svijetom. Također, anarhizam se ne lovi u liberalnu zamku,

tako da ne vidi državu kao nužnu pretpostavku koja osigurava svakoj pojedinoj osobi taj odnos sa svijetom. Liberalni filozofi kao Rousseau (kojeg ću ovdje koristiti kao primjer) se ne mogu odmaknuti od ideje države, jer za njih život u društvu nije prirodno ljudsko stanje. Prema Rousseau, ljudi su slobodni po svojoj prirodi, ali u toj slobodi mogu uživati u potpunosti tek ako su izolirani od drugih ljudi. No, ako se žele udruživati, tada to čine žrtvujući dio svoje slobode, potpisujući ugovor međusobnog ograničavanja, podčinjavajući se vlasti, odnosno državi.

Anarhizam u ovome ima puno sretniju poziciju. Vjerujući da je društvo sasvim normalno okruženje u kojem ljudi žive, anarhizam istovremeno ima i društvo i slobodu. Društvo, kao jedno sasvim normalno okruženje, ne mora imati državu da bi se organiziralo. Ono se samo organizira. Zapravo, država je štetna za tu samoorganizaciju društva. Država, koja nikako nije preduvjet za postojanje društva, je zapravo aktivno uključena u njegovo raspadanje. Država pokušava (što mora zbog svoje prirode) uništiti prirodnu ljudsku povezanost i okreće ljude prema samoj sebi, kako bi služili njenoj dominantnoj svrsi. U tom procesu ona uništava ljudska bića.

To je uglavnom ono zbog čega se smatram anarhistkinjom. Zato jer vjerujem da je ljudsko društvo prirodno i samoorganizirajuće, zato jer vjerujem da ljudi sebe čine ljudima kroz svoju slobodu i kreativnost (koje međusobno identificiram), zato jer vjerujem da sloboda i kreativnost funkcioniraju samo kroz prirodnu interaktivnost među ljudima i sa svijetom i da je država ta koja zaustavlja ljude da to čine, kroz ograničavanje ljudske slobode, te trovanje atmosfere u kojoj žive.

Feministkinja sam zbog, u osnovi, istih razloga, no prezentirati ću to nešto drugačije. Feminizam se također bavi slobodom i kreativnošću. Jedan od prvih zahtjeva feminizma, kao i jedna od prvih vođenih bitki, je onaj za pravom na edukaciju. Uzimajući edukaciju u onom najboljem smislu, ne kao oblik indoktrinacije, već kao mogućnost osobnog razvoja i istraživanja svijeta, edukacija predstavlja osnovnu komponentu ljudske kreativnosti. Čak i ako se ne događa u školama (gdje se, nažalost, to uglavnom ne događa), učenje je stalna strast ljudi. Ne mogu niti zamisliti kako je to živjeti u svijetu u kojem mi govore kako sam nesposobna učiti, pisati i čitati ili promišljati zato što sam žena. Kako frustrirajuće! To je na neki način drugačije od onoga kada ti kažu da ne možeš studirati zbog svog siromaštva ili „krive” društvene pozadine — to je također velika nepravda, no ona ne može napasti tvoj duh na isti način. To je nepravda počinjena zbog vanjskih utjecaja, tako da iako te time ograničavaju, ne mogu dotaknuti tvoj duh. No, ako ti kažu ne samo da ti je edukacija nedostupna, već da si zapravo nesposobna za nju zbog svoje rodne pripadnosti, onda je to napad na tvoju unutrašnju realnost. Kako je teško boriti se protiv toga, kada cijelo društvo prihvaća takav stav! Tu nije riječ samo o borbi za pravo na edukaciju, već je riječ o obrani i dokazivanju činjenice da si ti ljudsko biće. To je ono što feminizam predstavlja — borbu za priznavanje žene kao ljudskog bića sa istim pravima i mogućnostima da bude slobodna, inteligentna i kreativna kao sva ljudska bića.

No, anarhizam želi da svi budu slobodni i kreativni — da žive kao žele — pa zašto onda i žene nisu jednostavno uključene samo u anarhizam? Zašto biti feministkinja i feminist ili anarhist i anarhistkinja?

U anarhističkim, socijalističkim i komunističkim krugovima je uvijek bilo govora o tome da li je feministički pokret doista nužan ili je samo služio za to da se poveća solidarnosti smanji pažnja. (Ovdje opet naglašavam kako su žene u poziciji da moraju braniti svoj položaj i prava.) Opći zaključak tih diskusija je (ili je bio) to da anarhizam, socijalizam i/ili komunizam idu prema promjenama koje se tiču svih u društvu, te da će se tek nakon revolucije, kada slobodno društvo počne funkcionirati, popraviti i položaj žena u društvu.

Ravnajući se prema tome, žene bi trebale mirno sjediti, priključiti se revoluciji i prestati isticati pitanja koja stvaraju podjelu i koja je trenutno „nemoguće” riješiti.

Postoji mnogo razloga zbog kojih ovakav stav nikada nije bio zadovoljavajući. Jedan od razloga je to što se guranjem problema seksizma u pozadinu dovelo do neprepoznavanja seksizma u ljevičarskim krugovima, tako da tamo gdje je prisutan ostaje nepropitan, neriješen, a to sve dovodi do iskrivljenja ideja. Puno je žena otišlo iz anarhističkih i ljevičarskih grupa, te su izabrale rad isključivo u ženskim grupama. Ne zbog toga (kako to mnogi vjeruju) jer mrze muškarce, već zato što je za žene doslovno nemoguće funkcionirati kao anarhistkinja, revolucionarka ili čak kao ljudsko biće, ako je seksizam prisutan, ali ne i prepoznat. Nedavno sam čitala jedan esej o SPD-u (Sozialdemokratische Partei Deutschland) i moram priznati da je šokantno to s čim su se žene u toj stranci morale nositi. Žene su bile otvoreno napadane i ocrnjivane u novinama SPD-a. Jedan muškarac je čak izjavio da bi istupio iz stranke kada bi žene napadale muškarce kao rod vrijeđajući ih na način na koji to sada čine muškarci ženama. Mnogo je žena osjetilo isto, tako da su na kraju, unatoč svojim idejama (ili baš zbog njih?), izašle iz stranke.

Čak i u grupama za koje se pretpostavlja da su slobodoumne anarhističke grupe, žene su imale slična iskustva. Sjećam se jedne anarhističke grupe u kojoj sam bila aktivna u ranim osamdestima, gdje su nas žene koje su se pojavile jedan dan upitale zašto je tako malo žena uključeno u rad grupe. Tada nisam izrazila svoje mišljenje o tome, jer je moje opće iskustvo bilo da kada bih to učinila, našla bi se ignorirana, no činjenica da je to bilo tako je zapravo bila razlog tako malog broja žena u grupi. (Na kraju sam ipak otišla iz grupe zbog istih razloga i zato jer sam naučila (a to su lekcije mladosti) da je moja odobrena uloga u toj grupi bila da sjedim, šutim i pažljivo slušam muškarce, hraneći time njihov ego.)

Činjenica da ako si žena koja se uključila u politiku ili se radikalizirala i želiš se uključiti u konstruktivan rad ili projekt, baš kao i svatko drugi, te dolaziš u grupu i otkirvaš kako se moraš nositi sa istim problemima koje susrećeš kod muškaraca drugdje (koji se, ako ništa drugo, ne trude nazivati osvještenima) je nevjerojatno frustrirajuća. U takvim uvjetima ne možeš raditi efikasno, jer te stalno sputavaju, pa na kraju prelaziš u drugu grupu, zajedno sa svojim radom. Ovaj put, to je je grupa sa razvijenom feminističkom svijesti, gdje napokon nešto možeš učiniti i dovesti do kraja.

Činjenica da žene i muškarci sa sličnim ciljevima ne mogu raditi u miješanoj grupi je nesretna i na neki način smiješna. No, takve situacije će postojati dokle god se u ljevičarskim krugovima ne shvati da seksizam ne predstavlja manji, marginalan problem, koji treba rješavati kasnije. Ne možeš reći da se boriš za slobodu, ako si istovremeno uključen/a u stalnu potlačenost.

Još jedan razlog zbog kojeg stavljanje feminističkih pitanja u pozadinu nije zadovoljavajuće je to što je potlačenost žena uistinu drugačija od potlačenosti siromašnih i radništva. Potlačenost žena je na neki način bliža problemu rasizma, jer rasizam je također baziran na degradaciji i negiranju činjenice da je netko ljudsko biće — u „zapadnim” zemljama, to se događa onima koji nisu „bijeli”. No, ipak postoji određena razlika, zbog čudnog načina na koji su žene izdvojene iz svakog društva, a ipak čine njegov sastavni dio. Seksizam prelazi sve klasne i etničke podjele. Napada iznutra.

Jednostavno nije istina da će seksizma u zoru revolucije nestati iz cijelog društva. Jedan od problema koje sam imala (imam) sa anarhističkom revolucijom je to da zna što će učiniti sa vlastima, međutim, ako ne uspiješ promijeniti društvo i to u njegovoj osnovi, uništenje vlasti će stvoriti samo jedan prazan prostor u kojem neće postojati vlast, no taj prostor će vrlo brzo ispuniti neka nova vlast. Vlast nije samo skupina ljudi — ljudi koji sjede u parlamentu — oni dolaze i odlaze, ali vlast ostaje. Vlast je koncept koji ispunjava svaki dio

i sloj društva. Vlast predstavlja način na koji je društvo strukturirano, a strukturirano je hijerarhijski. Ako želimo nešto promijeniti, ako želimo sve promijeniti, moramo mijenjati tu hijerarhijsku strukturu. No, hijerarhija je svugdje, čak i u ljudskim umovima. Čak i, eto, u umovima nekih anarhistkinja i anarhista. Mi razmišljamo i funkcioniramo u ovom društvu na hijerarhijski način i potrebno je uložiti jako puno truda kako to ne bi bilo tako. Ipak, samo je taj trud ono što može donijeti stvarnu promjenu. Revolucija je ono za što vrijedi i dalje raditi, jer je nužno održati tu tenziju na svim razinama društva, a sve u cilju urušavanja svih tih razina na jednu jedinu.

No, unutrašnja borba, kao i borba oko mijenjanja direktnog odnosa sa drugima je ono što također treba održati ako se želi postići nešto na dugoročnom planu.

Seksizam je simptom internacionalizacije hijerarhije. Pitanja koja ga okružuju treba iznositi i riješiti sada, a ne kasnije. Ona su centralna, a ne marginalna za anarhizam. Feminizam nije žensko pitanje — on je društveno pitanje. Njegov glavni cilj je ništa manje do potpunog rekonstruiranja društva na ravnopravnoj i nehijerarhijskoj osnovi. To je nešto što predstavlja velik interes za anarhistkinje i anarhiste.

Kada govorim o feminizmu, govorim o svom konceptu feminizma, međutim, to je koncept koji dijeli veći dio modernih feminista i feministkinja. O hijerarhiji se mnogo govorilo u feminističkim krugovima od početka osamdesetih. Feminizam je stvoren zato što su žene jednostavno željele biti slobodne i imati mogućnost istraživati svoj kreativni potencijal — živjeti kao ljudska bića. Istina, dio feminizma je usmjeren na to da žene dobiju pristup plodovima ovog društva — bogatstvu, moći, edukaciji — često bez imalo želje da značajnije mijenjaju to društvo. Za mene je teško žestoko kritizirati takav pristup, jer ja danas od toga imam velike koristi — recimo, prije 50 godina bi za mene bilo nezamislivo završiti fakultet. No, integracija žena u dominantne društvene strukture nije glavni cilj feminizma. Postižući veći pristup edukaciji, javnim grupama i medijima, žene su postale znatno sposobnije artikulirati i istraživati što je to glavni cilj feminizma.

Zašto seksizam uopće postoji? Postoji zato što je ovo društvo bazirano na principu dominacije. Postoji zato što je ovo društvo organizirano hijerarhijski. Za žene nije dovoljna ta integracija u hijerarhijskoj strukturi, jer ta struktura je takva da nikada neće prihvatiti žene na način na koji će prihvatiti muškarce (iako, moram primijetiti, nije dobra ni za muškarce!). Dakle, nužno je mijenjati strukturu. Većina pisanih feminističkih radova, nastalih u zadnjem razdoblju, usmjerna je prema traženju prihvatljive, moderne alternative današnjoj strukturi društva. Glavni cilj feminizma je postići nešto vrlo slično anarhističkoj utopiji — samoorganizirano društvo, bazirano na slobodnim odnosima, a ne na dominaciji.

Anarhizam nije uspio istražiti svoj puni potencijal, okrenuvši se isključivo kritici vlasti, dok nije obratio dovoljno pažnje na strukturu cijelog društva. Mnogo današnjih anarhistkinja i anarhista se odmaknulo od ideje da će revolucija sve popraviti. Ta ideja je, u svakom slučaju, nedovoljna. Anarhistička kritika države je odlična, no kao što sam već rekla, država ne postoji samo u ministarstvima i birokraciji današnjice, kao ni vlast. Država funkcionira onako kako je ovo društvo organizirano. Kako bi anarhistička revolucija uspjela i kako bi se održala, nužno je reorganizirati društvo u njegovoj osnovi, te je nužno da svaka osoba promijeni svoj način djelovanja. Ne tvrdim da će se rješavanjem problema seksizma sve ostalo samo po sebi riješiti — kako to obično znaju pripisivati feminizmu. Ono što želim reći je da borba za promjenom mora početi na svim razinama — ne samo u politici, na demonstracijama ili nečem sličnom, već i na osobnom nivou, na našem odnosu prema drugim ljudima. Feminizam je uvijek bio dobar u prepoznavanju različitih problema na različitim razinama i dijelovima društva. Taj višestrani pristup je nužan i djelotvoran. Smatram da bi anarhizam obogatilo svoje djelovanje kada bi se okrenuo tom pristupu. Uklanjanje

hijerarhijskih struktura u društvu, ma gdje one postojale, uvelike je ono što bi trebala biti stvar anarhizma. To je ono u čemu je bit anarhizma. No, najpraktičniji i najkorisniji rad na tom polju trenutno odrađuju feministkinje i feministi. Anarhistkinje i anarhisti, kao i sam anarhizam bi imali velike koristi od uključivanja u taj proces.

Imam još jednu stvar za reći na temu reorganizacije društva i tradicionalnom načinu anarhističkog gledanja na ovaj proces. Tradicionalan ideja anarhizam se (više ili manje) bazira na tome kako je nužno uništiti postojeće društvo (vlast, itd.), prije nego je moguće zamjeniti ga nečim drugačijim. Anarhisti i anarhistkinje su stalno naglašavali kako je beskorisno pokušavati pretpostaviti neku vrstu postrevolucionarne strukture prije same revolucije, jer je nama u današnjem društvu nemoguće znati kako će to biti kada slobodne osobe nakon revolucije odluče reorganizirati svoje društvo. Uglavnom, njihova organizacija mora nastati iz njihovog pogleda i stvarnosti vremena u kojem žive. S ovim se mogu složiti, međutim ne vjerujem da je nužno čekati (ili da je moguće čekati!) sa reorganizacijom društva dok se revolucija dogodi — kada god to bilo! To utopijsko društvo i današnje društvo nisu dva statična objekta. S njima nije slučaj da danas imaš jedno, a sutra — beng, revolucija — i odjednom imaš drugo. Društvo, točnije utopijsko društvo, nije statična struktura — to je organski, promjenjiv proces. Uistinu slobodno društvo, koje je po svojoj prirodi samorganizirano, sačuvati će svoj integritet i slobodu samo kroz stalno restrukturiranje samog sebe. To je još jedan razlog zašto je danas nemoguće točno odrediti kako će anarhističko društvo izgledati, jer će se kroz taj proces događati puno različitih stvari, koje će se stalno mijenjati.

Tako je taj proces stvarnost svih društava, pa i onih društava koja pružaju otpor promjenama. Vlast vidi pokušaj zaustavljanja tih društvenih promjena kao svoju vrlo važnu ulogu. No, promjenaje moguća i nužna, pa je bitno provesti je u bilo kojem obliku je to danas moguće. Živeći danas prema svojim anarhističkim i feminističkim uvjerenjima, bez obzira na društvenu situaciju koja nas trenutno orkužuje, održavamo revoluciju živom. Vjerujem da bi ovdje bilo odgovarajuće iskoristiti frazu — živjeti revoluciju.

Ne vjerujem da do promjena dolazi uništavanjem, pa tek onda stvaranjem. Uništavanje i stvaranje su isti trenutak. Stvaranje nečega je istovremeno uništavanje nečeg drugog. Transformirajući postojeću društvenu strukturu, moramo je istovremeno uništavati zamjenjujući je novom društvenom strukturom koja nastaje iz samog društva. Svaki novi detalj koji stavljamo na tu staru sliku će kroz stalan proces otkloniti stare modele i dijelove, te stvoriti put za nastanak novog društva. Ako se nekad dogodi odlučujući i presudan trenutak bitne promjene, do toga će doći zahvaljujući stalnoj pojavi nepresudnih i odlučujućih trenutaka koji predstavljaju borbu za slobodnim životom i kreativnošću neprojenih pojedinaca i pojedinki. Buduće društvo neće biti predodređeno tim širokim spektrom pokušaja, već će to društvo eventualno proizaći iz njih. Anarhizam i feminizam su koncepcije nužne i sposobne za donošenje takve promjene.

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

31. 05. 2012.



Lisa Bendall  
Anarhizam i feminizam  
2001.

Tekst je originalno objavljen u tiskanom obliku od strane Što čitaš?, 2001. godine u Zagrebu.  
<http://www.stocitas.org/anarhizam%20i%20feminizam%20tekst.htm>

<http://anarhisticka-biblioteka.net>